

הרב נחום לאב

ראש ישיבה ונשיא ישיבה ר"א
ניר-יורק, נ.י.

סימן ב

דיני ממונות בשלשה

הרמב"ם בפ"ד מהל' סנהדרין ה"א כתב, וז"ל, אחד ב"ד הגדול ואחד סנהדרין קטנה או ב"ד של שלשה צריך שיהי' אחד מהן סמוך מפי סמוך. משה רבינו סמך יהושע ביד וכו', ואחד הנסמך מפני הנשיא או מפי אחד מן הסמוכין אפילו לא היה אותו סמוך בסנהדרין מעולם, עכ"ל. ומכאן משמע שאפילו סמוך אחד מספיק לא רק לב"ד של שלשה ולא רק לסנהדרין קטנה אלא אף לב"ד הגדול. הגאון הרמ"מ עפשטיין זצ"ל מסלובודקה הקשה בספרו לבוש מרדכי לב"ק סימן ל"ז — ב' (במהדורה החדשה; ואילו בהוצאות הקודמות נרשם בתור סימן מ"ז) והלא בפ"ה מסנהדרין ה"ח כתב הרמב"ם שדיני קנסות למיניהם אין דנין אותם אלא שלשה מומחים והם הסמוכין בא"י. א"כ מוכרח שיהיו ג' סמוכין ולא די בסמוך אחד שמושיב שני הדיוטות בצדו.

הלח"מ (לפ"א ה"ב) כנראה התכוון למנוע קושיא זו בכתבו שסמוך אחד זה צריך לסמוך לאחרים ורק כך ייתכן ב"ד הגדול או סנהדרין קטנה או אפילו ב"ד של ג' לדון בקנסות. אבל הגרמ"מ דחה את זה וכו' שדברי הלח"מ מפליאים דהרי גם לסמיכה בעינן ב"ד, והרמב"ם פסק בפ"ד ה"ג, והוא שיהי' אחד מהם סמוך מפי אחרים. אבל לפי דברי הלח"מ איך יסמוך סמוך אחד, והלא צריכים דוקא שלשה. א"ו שדי לנו בסמוך אחד ושני הדיוטות בצדו. וראי' לזה מפ"ד הי"א לענין חידוש הסמיכה שכתב הרמב"ם, וז"ל, הרי שלא הי' בא"י אלא סמוך אחד מושיב שנים בצדו וסומך שבעים כאחד או זה אחר זה וכו',

משום דצריכה להיות כתובה בדין ניתן להכתב, של תורה שבכתב ועל עזר בהמה טמאה לא ניתן להכתב וכמשי"נ.

הפרדס

תשרי תשמ"ד

עכ"ל. א"כ, שא"צ ג' סמוכים, וזה סותר מ"ש הרמב"ם בפ"ה ה"ח. ובכלל קשה להבין שלב"ד הגדול בירושלים יספיק סמוך אחד, ולב"ד של שלשה לדון קנסות נצטרך דוקא לשלשה סמוכין.

ובאמת קושיא זו הטרידה אחרים, ועי' תוס' יו"ט לסנהדרין פ"א מ"ג שהגיהה אח לשונו של הרמב"ם בפ"ד ה"א והוסיף מלה אחת: "... צריך שיהי' כל אחד מהן סמוך מפי סמוך". ובזה סרה קושייתנו איך יתכן שב"ד לקנסות יהי' יותר חמור ויותר חשוב מב"ד הגדול. אולם מה נעשה וכל הדפוסים וכל הכ"י שבדקתי חסרה בהם מלה זו "כל", ועוד לא הגיעה השעה להעביר קולמוס על לשונו של הרמב"ם וח"ו לקלקל ע"י התקון את הפשט הנכון בדבריו. ועוד, שאפילו אם נקבל תיקונו של בעל תויו"ט בדברי הרמב"ם, עדין לא תירצנו קושיית הגרמ"מ שהלא לענין סמיכה כתב הרמב"ם בפירוש (בפ"ד ה"ג והי"א) שא"צ לג' מומחין, אלא סמוך אחד מושיב שנים עמו.

וכשבאנו לדבר על לשונו של הרמב"ם שיש לומר על דבריו "שכולם מתאימות ושכולה אין בהם" ומסודרים בסדור נפלא ובדיקנות יתירה, אציע גם מה שקשה לי בסדור הלכותיו בסוגיין. בפ"ד ה"ד כתב, וז"ל, אין קרוי אלהים אלא ב"ד שנשמך בארץ ישראל בלבד והם האנשים החכמים הראויין לדון שבדקו אותן ב"ד של א"י ומינו אותם וסמכו אותן, עכ"ל. וקשה לי מדוע הביא הלכה זו כאן, שהרי לכאורה אין זה מקומה, שהרי לקמן בהלכה ו' פוסק את ההלכה של סמיכה רק בא"י, ומ"ש בה"ד נראה או כאילו זה ממקומה הנכון או כמיותרת לגמרי.

ועוד זאת אזכיר, קושיית הרמ"ך הובאה בכ"מ לרמב"ם פ"ה ה"ח בה כתב שדיני קנסות בג' סמוכין, והוסיף שם, וד"ל, אבל שאר דיני ממונות כגון הודאות והלואות אינן צריכין מומחה, אלא אפילו שלשה הדיוטות ואפילו אחד מומחה דן אותן. לפיכך דנין בהודאות והלואות וכיוצא בהן בחוצה לארץ. אע"פ שאין ב"ד של חר"ל אלהים, שליחות ב"ד של

א"י עושין ואין להן רשות לדון דיני קנסות בשליחותן, עכ"ל. והקשה הרמ"ך, הא בריש מס' סנהדרין לר' אחא בר' דרב איקא שלשה הדיוטות דנים אפילו לכתחילה, דמדאורייתא חד נמי כשר, והרמב"ם פוסק כראבדר"א בפ"ב ה"י, וא"צ כלל לנימוק של שליחותיהו דב"ד דא"י קא עבדינן, ומדוע הזכיר הרמב"ם את הטעם הזה כאן בפ"ה ה"ח.

ובישוב ג' הקושיית הנ"ל נלפע"ד שבמושג "בית דין של שלשה" נתערבבו שתי הלכות, הלכה של דיינים — כושרם, סמכותם, ופעולתם — והלכה של בית-דין בתור מוסד, יש וצריכים "שלשה דיינים", ויש שצריכים "בית דין של שלשה". האחרון הוא חפצא של ב"ד ולא רק צורף של שלשה יחידים, ויש לו חלות-שם מיוחדת של גוף נפרד בפ"ע. ובכדי להוות "בית דין" מוכרח שיהיו לכה"פ שלשה דיינים, דאל"כ אין כאן חפצא של ב"ד. ואילו דיינים, אפילו מומחה אחד מספיק, ואם מושיב עוד שנים ואפ' הדיוטות עמה, הם שלשה דיינים, והמומחיות של האחד מכסה על השנים האחרים. דכל זמן שאין צורך לב"ד בתור מוסד, אז אם יש רק ג' גופים ולכה"פ אחד מהם מומחה, די לנו בזה.

ובאמת המעיין יפה יראה שיש לדייק בקונטקסט של הפרק בו מביא הרמב"ם כל הלכה והלכה. פרק שני ענינו כושר דיינים, ופרק רביעי ענינו סמיכה של דיינים, ואילו פרק חמישי ענינו בית-דין.

ובזה סרה קושיית הרמ"ך לענין שליחות, שבפ"ב בו פוסק הרמב"ם בדיינים פוסק סתם כר' אחא בר' דרב איקא, ולענין דיינים אין אנו זקוקים כלל למושג של שליחותיהו קא עבדינן, משא"כ ב"ד שודאי יש לו ענין של שליחות ב"ד של א"י, וכמ"ש בפ"ה. ולפיכך בפ"ב הי"א כותב הרמב"ם בהדיא שמומחה לרבים "הרי זה מותר לו לדון יחידי אבל אינו נחשב בית-דין". המומחה הוא דין ואין לו דין של בית דין.

יוצא מזה שב"ד של שלשה בהר"ל יש בו שני דיינים. יש דין של דיינים הדנים ביחד, שמעיקר הדין גם אחד יכול לדון ורק משום

יושבי קרנות (ע"י גמ' סנהדרין דף ג' ע"א) מצרפים עוד שני הדיוטות (או לאחד מומחה מצרפים שניים עמו מטעם אל תהא דן יחידי). אבל אין להם תכונת ב"ד בתור מוסד. ובעצם לשלשה אלה יש רק הכח של דין אחד רק שההלכה, מסיבה זו או אחרת, דורשת שלשה גופים.

ויש דין של ב"ד של שלשה בתור מוסד בפ"ע, ואפילו שלשה הדיוטות שהם כשרים לדון בהודאות והלואות, ביחד הם מהווים חפצא של ב"ד, ובתורת ב"ד יכולים לקבל הודאות וכפירות, משא"כ אפי' אחד מומחה. וזה מ"ש הרמב"ם בפ"ה הי"ח, וז"ל, יחיד שהוא מומחה לרבים אע"פ שהוא דן דיני ממונות יחידי אין ההודאה בפניו הודאה בבית דין ואפילו היה סמוך. אבל השלשה אע"פ שאינן סמוכין והרי הן הדיוטות ואין אני קורא בהם אלהים הרי ההודאה בפניהם הודאה בב"ד, וכן הכופר לפניהם ואח"כ באו עדים הוחזק כפרן ואינו יכול לחזור ולטעון כמו שבארנו. כללו של דבר, הרי הן לענין הודאות והלואות וכיוצא בהן כב"ד הסמוך לכל דבריהם. עכ"ל. (וע"ש בלח"מ שכתב דמסברא דנפשי' כתב כן הרמב"ם).

וא"כ בחו"ל אם יש שלשה, מעיקר הדין הם רק דיינים ואינם מהווים חפצא של ב"ד. ורק לזה מועיל המושג של שליחותיהם קא עבדינן, ששלשה אלו נעשים שלוחי ב"ד של א"י ועי"ז יש עליהם חלות-שם של ב"ד, ושלשת הדיינים היחידים האלה הופכים להיות קבוצה אחידה של בית דין של שלשה.

ובזה נוכל לתרץ גם קושיית הרמ"מ עפשטיין וצ"ל שהקשה דבפ"ה מצריך הרמב"ם ג' מומחין לקנסות, ובפ"ד פסק שאפילו סמוך אחד מספיק ואפילו לב"ד הגדול. שבפרק ד' מדבר הרמב"ם על ענין הסמיכה, ומה שסמיכת זקנים צריכה ג', זהו דין בדיינים ולא בבית דין, שהדין הוא שלסמיכה צריכים שלשה דיינים ולא ב"ד של שלשה. (ועי' להלן שעוד נרחיב את הדיבור אם אמנם כך הוא). ולפיכך אם אחד הוא סמוך רק מצרף

שני הדיוטות עמו. וכ"כ בפ"ד ה"ג והי"א. אבל בפ"ה, שם ענינו של הרמב"ם הוא בית דין בתור מוסד, ואז מוכרח שיהיו כולם סמוכים. וע"ש בפ"ה ה"ה, וז"ל, עיבור השנה בשבעה, וכל אלו סמוכין וכמו שבארנו, עכ"ל. ונראה שהמלים "וכל אלו" מוסבות על מה למעלה בפרק זה, שכל בתי הדין, מסנהדרין גדולה ועד הב"ד של ז' לעיבור השנה, כל אלו צריכים להיות סמוכין דוקא. ואח"כ בה"ח מדבר על קנסות, ושם גם כן צריכים מומחין דוקא.

ולפי הנ"ל צדקו דברי הלח"מ, ואינם מפליאים כלל וכלל (כלשונו של הרמ"מ), ואין כל צורך לתקן לשונו של הרמב"ם כמו שהציע התויר"ט. דבפרק רביעי, כשענינו סמיכה, פוסק הרמב"ם שאפילו סמוך אחד מספיק ואפי' לבי"ד הגדול, וכמ"ש הלח"מ דהיינו שהאחד מסמך לאחרים (בצרוף שני הדיוטות). דסמיכה היא ענין של דיינים, כמ"ש, ולא של ב"ד, וזהו ענין כל הפרק. וזה ממש מ"ש הרמב"ם בפרק זה ה"ג. וכן משמע מהי"א, ודייק בלשונו: "הרי שלא הי' בא"י אלא סמוך אחד מושיב שנים בצדו וסומך שבעים כאחד או זה אחר זה ואח"כ יעשה הוא והשבעים ב"ד הגדול ויטמכו בתי דין אחרים", דהיינו שאחר שהסמוך האחד בצרוף ב' הדיוטות בתורת שלשה דיינים סמכו לאחרים, השבעים ואחד כשהם ביחד מהווים בית דין, והם יכולים לסמוך בתי דין אחרים שיש להם דין ב"ד ולא רק דין של דיינים. ולזה נחוץ אשר בית דין (שהוא כולו מומחים) ימנו אותם כדי שהם יעשו את השליחות של ב"ד הגדול.

ולפי"ז מיושבת גם קושייתנו על מקומה של פ"ד ה"ד שנראית כמיותרת או לכה"פ שלא במקומה, שאמנם להלן בה"ז מדבר הרמב"ם על קשר סמיכה לא"י, אבל לא זה הוא שמלמדנו כאן בה"ד, אלא שבא למנוע תקלה בהבנתנו, שלא נלמד מה"ג (שיכולים לסמוך ע"י שלשה ואפי' אם רק אחד מהם הוא סמוך) ששלשה אלה מהווים בית דין בתור מוסד. ולפיכך כתב, "אין קרוי אלהים אלא בי"ד שנסמך בא"י בלבד", שכולם סמוכין

ורק אז יש חלות-שם של בית דין אבל בלעדי זה יש לנו רק דיינים ולא ב"ד. ועפ"י נזכה לפענח הלכה קשה אחת ברמב"ם ששמה סלע מחלוקות מפורסמות פעמיים בתולדות עמנו, והיא פ"ד מהל' סנהדרין הי"א לענין חידוש הסמיכה בזה"ז. והנה הלכה זו מחולקת לשלש בבות והוספה אחת. (א) "הרי שלא היה בא"י אלא סמוך אחד, מושיב שנים בצדו וסומך שבעים כאחד או זה אחר זה, ואח"כ יעשה הוא והשבעים ב"ד הגדול ויסמכו בתי דינים אחרים". (ב) "נראין לי הדברים שאם הסכימו כל החכמים שבא"י למנות דיינים ולסמוך אותם הרי אלו סמוכים. ויש להם לדון דיני קנסות ויש להם לסמוך לאחרים. א"כ למה היו החכמים מצטערים על הסמיכה (ובזה מתכוין הרמב"ם לרבי יהודה בן בבא שמסר נפשו על הסמיכה בשעת השמד), כדי שלא יבטלו דיני קנסות מישראל, לפי שישראל מפורזין וא"א שיסכימו כולן". (ג) "ואם הי' שם סמוך מפי סמוך א"צ דעת כזו, אלא דן דיני קנסות לכל שהרי נסמך מפי ב"ד". ולבסוף הוסיף הרמב"ם המלים הידועות, "והדבר צריך הכרע" (ומלים אלו נמצאות בכל הדפוסים ובכל א' מד' כ"י שבדקתי, א' ספרדי, א' אשכנזי, וב' תימניים. והשערות של הה"ג ר' דוב רעיועל זצ"ל ב"חורב", ניסן תרצ"ט עמ' 15, שמלים אלו הוסיף מדעתו אחד שלא הסכים לשיטתו של הרמב"ם, אינה מתקבלת על הדעת, אם כי תמוה הוא שמאירי והרשב"א ור' אשתרי פרחי הביאו את הרמב"ם כמכריע שאמנם אפשר לחדש את הסמיכה. ואולי כוונתו למ"ש הרמב"ם בפיה"מ. ור' גם בספר "משמרת חיים" להח"ג ר' חיים דוד רגנסברג, סי' מב, עמ' קסו). ידוע שבפיה"מ קבע הרמב"ם שאמנם אפשר לחדש את הסמיכה בזה"ז בתנאים שחזר עליהם אח"כ במ"ת, רק שכאן במ"ת מוסיף שעדיין מהסס בדבר, "והדבר צריך הכרע". ולפני כ-450 שנה, בשנת ה' רצ"ה, עשו

מעשה על יסוד הלכה זו במ"ת מהר"י בי רב ועוד מחכמי צפת. מהר"י בירב הוסיף ע"י חכמי צפת והוא הסמיך ארבעה חכמים, ביניהם המבי"ט וה"ר יוסף קארו מחבר הש"ע, והלה הסמיך את הר"מ אלשיך, והוא הסמיך את ה"ר חיים ויטאל. ואחרי ד' דורות אלה נפסקה שלשלת הסמיכה המיוחדת. על המהר"י וחכמי צפת חלקו ה"ר לוי ק' חביב ועוד מחכמי ירושלים והרדב"ז ועוד. בין השאר התבסס מהר"ל ק' חביב על זה שהיסוסו של הרמב"ם מוסב על בבא ב', דהיינו על עיקר חידושו לענין הסמיכה בזה"ז, ולכן אין לעשות מעשה של חידוש הסמיכה והסנהדרין. אבל המהר"י בירב וחכמי צפת סברו כי "והדבר צריך הכרע" מוסב רק על בבא ג' דהיינו שסמוך אחד בעצמו בלי אחרים, כלומר ג' מומחין, יכול לדון דיני קנסות. והנה הרב החכם המפורסם, הרי"ל מימון ז"ל בספרו "חידוש הסנהדרין לפי דעת הרמב"ם", שהיה ראש המדברים לשם חידוש הסנהדרין בויכוח שהתנהל לאחר קום מדינת ישראל בשנת ה' תש"ח, כתב ראי' לחכמי צפת שהיסוסו של הרמב"ם מוסב רק על בבא ג', יסודו בגמ' סנהדרין י"ד ע"א: רבי מאיר, רבי יהודה בן בבא סמכו. והאמר רבב"ח א"ר יוחנן כל האומר ר"מ לא סמכי ר"ע אינו אלא טועה? סמכי ר"ע ולא קיבלו, סמכי ריב"ב וקיבלו. ע"כ, והטעם שלא קבלו סמיכת ר"מ ע"י ר"ע הוא שהי' ר"מ עוד צעיר לימים. וכ"כ רש"י שם שהי' בחור. וא"כ הרמב"ם, שפסק שאם הוסיף משהו א"צ "דעת כולן" לדון קנסות, הוסיף "והדבר צריך הכרע", שהרי ר"מ שסמכו ר"ע לא קיבלו אותו. ועוד נחזור לזה. אולם צריך להבין, לענין סמיכת ר"מ, מה היה דינו של ר"מ אחרי שהוסמך ע"י ר"ע וקודם שהוסמך ע"י ריב"ב? אם היה מומחה, למה הוצרך ליסמך מחדש, ואם לא היה נחשב מומחה מדוע אמר עליו ר' יוחנן שכל האומר שר"מ לא סמכי ר"ע אינו אלא טועה?

והנה הלכה זו של הרמב"ם קשה מאד מכמה טעמים:

(א) עצם החידוש של הרמב"ם קשה, שכן שנראין לי הדברים שאם הסכימו וכו' הרי אלו סמוכים, מהו הטעם לזה ומאין לקח דין זה שבהסכמה בלבד אפשר לחדש סמיכה כשנפסקה השלשה?

(ב) על איזה יסוד הצריך הרמב"ם הסכמת כל חכמי א"י, הלא בכהת"כ אומרים אחרי רבים להטות?

והנה קודם שניגש לברר את התוכן ההלכתי של הלכה זו, כדאי להעיר שמלבד המחלוקת של המהר"י בירב ומהר"ל נ' חביב על כוונתו של הרמב"ם בזה הדבר צריך הכרע, הרי כל לשונו של הרמב"ם כאן נראה כמגומגמת, דבאמת בבא ג' צריך לבוא מיד אחרי בבא א' (ואולי מיד לפניו). אלא ודאי שהבאור הנכון בלשון הרמב"ם בהלכה זו היא לגמרי אחרת, ושבבא ג' היא חלק של בבא ב', והפשוט הוא כך:

אם אמנם כל החכמים שבא"י יכולים להסכים לחידוש הסמיכה, למה הצטער כ"כ ריב"ב עד כדי מסי"ג על הסמיכה? וע"ז השיב דחידוש הסמיכה טעונה הסכמת כל חכמי א"י, וריב"ב ה' יודע שישראל מפחרין ולא יוכלו להשיג הסכמה כוללת זו. ומה שכתב "ואם ה' שם סמוך מפי סמוך א"צ דעת כולן", אינה הלכה חדשה אלא חלק של התשובה מדוע ריב"ב הצטער, דהיינו שאילו היה נמצא אז בימי ריב"ב סמוך מפי סמוך (אחר) לא היה הסמוך הזה זקוק להסכמת כל החכמים. (ולפי"ז סרה קושיית הרשב"א בחידושו לב"ק ל"ו ע"ב שתמה על הרמב"ם דמדוע מסר ריב"ב את נפשו על הסמיכה אם כל חכמי א"י יכולים לחדשה. והתירוץ הוא, כמו שבארנו ברמב"ם, שידע ריב"ב שלא יוכלו להקבץ ולהתאחד על זה). ולכן הסמך מי שהסמך, כדי שהסמוך החדש הזה לא יצטרך להסכמה כללית, אלא הוא בעצמו דן דיני קנסות וכו'. ועל זה כותב הרמב"ם שהדבר צריך הכרע, כלומר, על עצם חידושו שבהסכמת כולם אפשר לסמוך מחדש, דשמא גם ע"י הסכמת כל חכמי א"י א"א לחדש את הסמיכה. ולפי"ז מרוצת הלשון של הרמב"ם

נוטה לאשר שיטת מהר"ל נ' חביב וחכמי ירושלים.

ובישוב הקושיות הנ"ל על הלכה זו של הרמב"ם, נלע"ד לומר שספיקו של הרמב"ם אשר בגללו כתב שהדבר צריך הכרע הוא דומה להחילוק שכתבנו "בדיני ממונות בשלשה" אי הוי דין של ג' דיינים או ב"ד של ג', דהיינו שנסתפק להרמב"ם אם הסמיכה בכללה היא ענין של ב"ד או ענין של דיינות.

ונקדים לזה הקדמה קצרה: דהנה הפסק הסמיכה לכאורה צ"ל דומה להפסק כהונה או להפסק מלכות. בכהונה, שיטת המאירי במו"ק ט"ו, והמלבי"ם ליחזקאל פרק מ"ד פס' כ"ז, היא שכהנים ששבו עם עזרא לירושלים אף שנתחנכו לעבודה ע"י עשירית האיפה במקדש ראשון, מ"מ צריכים חנוך מחדש ע"י עשירית האיפה. וזה מ"ש בגמ' מ"ק שם, ו"ל, "וביום בואו אל הקודש וכו' יקריב חטאתו", זו עשירית האיפה שלו, דברי ר"י. ע"כ. ומה נראה דכיון שחרב המזבח נפסקה הכהונה ולכן צריך חנוך מחדש.

ומו"ז הגאון מהר"ר יהושע בוימפל זצ"ל בספרו שו"ת עמק הלכה ח"א סימן ע' בהערה הביא משו"ת ה"ר אליהו מזרחי, שכהן הנשוא נשים בעבירה בטלה ממנו קדושת כהונה וה"ה כחלל גמור מה"ת. ומו"ז הקשה דלפי המלבי"ם היה צריך איפוא גם להביא עשירית האיפה אחרי שגרשה ורוצה לחזור לעבודה, אבל הלא מפורש בגיטין ל"ה ע"ב דנושא נשים בעבירה "נודר ועובד ומגרש", שנודר הנאה מהן, עובד, ואח"כ מגרשן, והיאך עובד אם לא נתחנך מחדש. וע"ש מה שתירץ מו"ז זצ"ל בטוטר"ד, אבל לעד"נ דבכהן שנשא נשים בעבירה הגברא פסול, אבל המזבח קיים, ולכן א"צ לחינוך חדש שהלא התיחסותו הראשונה למזבח קיים, משא"כ בכהנים ששבו עם עזרא ששם עיקר המקדש חרב והמזבח בוטל ולכן כל הכהנים צריכים חינוך חדש.

וכמו"כ במלך, ע"י רמב"ם פ"א מהל' מלכים ה"א וה"ב, דמלך בן מלך א"צ משיחה, שכל זמן שהמלכות קיימת א"צ משיחה מחדש. ומ"ש

הרמב"ם שם הי"ב שכשיש מחלוקת צריך משיחה, זה לא מעיקר הדין, אלא לחזק מלכותו. וראי' מגמ' הוריות י"א ע"ב דאף יהוא נמשח מפני מחלוקתו של יורם בן אחאב, והגמ' שואלת, ומשום מחלוקת של יורם בן אחאב נמעל בשמן (שהלא אסור למשוך בשמן המשחה מלכי ישראל, רק מלכי בית דוד)? ומתריך: כדאמר ר' פפא, באפרסמה דכיא (רש"י: דלא הוי שמן המשחה). א"כ ברור שזה הוראת שעה ולא מעיקר הדין, ואדרבה מעיקר הדין כל זמן שיש כסא מלוכה נמשכת המלכות.

ולפי דברינו נוכל לתרץ גם קושית מו"ז זצ"ל בהערת שם, שהקשה מהירושלמי ר"ה היא פ"א, רב חונה אמר כל אותן ששה חדשים שהי' דוד בורח מפני אבשלום בנו, בטעירה היה מתכפר כהדיוט. ובפ"מ שם כתב הטעם שלא היה לו דין מלך, ואם כן קשה על המלבי"ם דהלא לפי דבריו היה דוד צריך להיות נמשח מחדש, דכיון שלא היה לו דין מלך בטלה גם המשיחה שנמשח, ולא מצינו בשום מקום שדוד נמשח מחדש. אבל לפמ"ש א"ש, דאם כי דוד בתור גברא אחד נדחה מהיות מלך, ולששה חדשים אלה דינו כהדיוט, אבל המלכות עצמה במקומה עומדת, וזה מקביל לכהונה כשהמזבח קיים והגברא נפסל, וא"כ אין קושיא על המלבי"ם מן הירושלמי.

וכעין הכהונה והמלכות היא הסמיכה, שהיא באה מכח ב"ד הגדול דכל זמן שסנהדרין קיימת א"צ לשום דבר רק מתן רשות לדון. אבל אחר שחרבה לשכת הגזית ובטלה הסנהדרין, א"א לחדשה עד שיבא משיח צדקנו בב"א.

אבל כל זה תופס רק אם נאמר שהסמיכה היא ענין של ב"ד, או היא מקבילה לכהונה שיסודה מקדש או מזבח, או מלכות שיסודה מלוכה או כסא מלוכה, ואז אם בטלה סנהדרין א"א לחדשה אפ' אם יסכימו כל חכמי ישראל.

אבל יש לומר שהסמיכה היא בעיקרה לא ענין של המוסד שנקרא ב"ד, רק של דיינים, ודיינים כיחידים שואבים סמכותם וכחם לא מסנהדרין, אלא מתורה, ובעיקר תושבע"פ.

אבל מאידך יש טעם לומר שהסמיכה היא ענין דיינים וחלו"ש של תושבע"פ, וכנראה שזו היתה דעתו בפיה"מ. דבאמת יש לשאול איך נמשכה הסמיכה כ"כ הרבה שנים אחרי חרבן ובטול הסנהדרין, דאם הסמוך הוא

אבל מאידך יש טעם לומר שהסמיכה היא ענין דיינים וחלו"ש של תושבע"פ, וכנראה שזו היתה דעתו בפיה"מ. דבאמת יש לשאול איך נמשכה הסמיכה כ"כ הרבה שנים אחרי חרבן ובטול הסנהדרין, דאם הסמוך הוא

אבל מאידך יש טעם לומר שהסמיכה היא ענין דיינים וחלו"ש של תושבע"פ, וכנראה שזו היתה דעתו בפיה"מ. דבאמת יש לשאול איך נמשכה הסמיכה כ"כ הרבה שנים אחרי חרבן ובטול הסנהדרין, דאם הסמוך הוא

ולכן ג"כ כתב שם הרמב"ם, ח"ל, ואפי' לא היה אותו סמוך בסנהדרין מעולם, עכ"ל, ועי' בכ"מ שם דאין מקור בש"ס לזה רק "למד כן כדאשכחן דלאחר החורבן דלא היו סנהדרין היו סומכין". א"כ תפקיד הסמוך עובר מעבר למוסד הסנהדרין, דהוא מוסמך בעיקר להרבצת והוראת ופירוש התורה.

והנה, מנקודת-ראות זו, אפשר אמנם לחדש את הסמיכה בדרך שהתוה לנו הרמב"ם, דכשנפסקה הסמיכה פקעה הרשות מכל יחיד ויחיד וחזרה לבעלה הראשון, דהיינו עם ישראל — דתורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב — וא"כ הברירה בידם ליתן רשות זו בכל זמן שירצו לכל מי שראוי לאצטלא זו. ומכיון שלא ייתכן שעמי הארץ יכריעו מי ראוי לקבל רשות לדון, נמסר הדבר בידי חכמי ישראל בכל דור ודור שהם שומרי מסורת התורה וההוראה בעד כל האומה.

ולענין מה ששאלנו מדוע מצריך הרמב"ם כל חכמי א"י ואינו מסתפק בעקרון של רובא ככולא, הנה ענין זה נחלקו בו ג"כ חכמי צפת וחכמי ירושלים, ושתי השיטות הוצעו ע"י ראשי המדברים לכל אחת מהכתות. מהר"י בירב וחכמי צפת סוברים ש"כל" לאו דוקא, ורוב גדול מספיק.

וכ"כ המהר"י בירב ב"אגרת הסמיכה" שלו: "לא נשארו בכל א"י רק אחד ושניים והם בטלים במיעוטם". וה"ר לוי ׳ן חביב כתב שאם כי יש לתמה על דרישת הרמב"ם לכל חכמי א"י, מ"מ כיון שנעלם מעינינו מקור הרמב"ם לזה, עלינו להחמיר ולהצריך "כל" דוקא. וכדאי לציין גם למ"ש הר"מ די קשטרו שהיה מחכמי ירושלים שאמר שמה שהרוב מכריע זה רק שהרוב והמיעוט היה להם משא ומתן, שנדברו יחד, או הרוב נוצר מתוך הכול, והמיעוט בטל אל הרוב, ואפילו אם המר"מ היה בכתב. אבל כשלא היה מר"מ ביניהם א"א לבטל את המיעוט אל הרוב. א"כ בעצם מודה להר"י בירב ש"כל" הוא לאו דוקא, אם כי למעשה מסיק כמהר"ל ׳ן חביב.

ונראה להסביר דין זה של הרמב"ם שצריכים דוקא כל חכמי א"י עפ"י דברינו לעיל. דאח"כ אם היינו אומרים שהסמיכה היא

באיכחו של ב"ד הגדול שבלשכת הגזית, הלא בעוה"ר אין סנהדרין ואין לשכת הגזית. ואם פועלים בתור שלוחים (שליחותיהו קא עבדינן) הלא אין תוקף לשליחות אם המשלח כבר מת. א"ו שהדיינים עצמם שואבים כחם מן התורה, שכ"ז שהיתה סנהדרין היו הם שפסקו על פי התורה, אבל אחרי שגלו ונחרב המקדש, חזרה תורה לעם ישראל כולו, והבעלות על התורה, להורות ולפרשה, היא בידי שומרי אמוני ישראל, והם מסרוה לחכמי הדור. ואמנם מהרמב"ם עצמו בפ"ד ה"א וה"ג משמע שסמיכת זקנים היא ענין של דיינים ולא של ב"ד, וכמו שכתבנו לעיל בחלק הראשון של מאמר זה. ואם אמנם חזרה הרשות או הבעלות על פירוש והוראת התורה לעם ישראל, הלא יש בכחם לחדש את הסמיכה כרצונם וא"צ לחכות עד שיבוא משיח.

וקצת ראוי לצד שני זה של הספק, דהיינו שסמיכה היא חלוש"ש של דיינים ולא ב"ד, מפ"ד ה"ב, ח"ל, וכיצד היא הסמיכה לדורות, לא שיסמכו ידיהן על ראש הזקן אלא שקורין לו רבי ואומרים לו הרי אתה סמוך ויש לך רשות לדון אפילו דיני קנסות עכ"ל. מזה משמע שמאחר שמהם סמכו ליהושע ביד יסד עי"ז את המסורת של הוראה בישראל, ושדיינים אלה הם שומרי ומפרשי תושבע"פ, ושכח זה נמסר מרב לתלמיד ע"י הודעה או מתן רשות בלבד. מכאן, שהמקור לסמיכה היא תורה ועם ישראל, לכן אפילו כשתתחדש הסמיכה בכל דרך שיהיה יסמכו ע"י הודעה ולא ע"י סמיכת יד על הראש. דאם אמנם סמיכה היא ענין וחלות שם של ב"ד, מוכרח לומר דחידוש הסמיכה הוא ג"כ ע"י יד, מאחר ונפסקה השלשלת הקדומה, דומה לעשירית האיפה של כהן או לשמן המשחה של מלך שהבאנו לעיל *.

(*) הערה: דברינו הם אליבא דהרמב"ם, אבל ר' יהודה הברצלוני בספר השטרות, קל"ב, כתב שכשהיתה הסמיכה נוהגת היו סומכין ידיהן עליהן ממש כענין שכתוב היהושע בן נון. אולם דבריו תמוהים והם נגד הש"ס סנהדרין י"ג ע"ב. ועי' במאמרו של הרה"ג ר' דוב רעזעל זצ"ל, שם, הערה 24.

ענין מוסדי, של ב"ד, אז כמו בכל דיון בב"ד רובא ככולא וא"צ "כל" דוקא. אבל הלא אמרנו שאם הסמיכה היא ענין של ב"ד אין מקום לחדשה אפילו בהסכמת כל חכמי העולם, דזה צד הספק של הרמב"ם שבגללו אמר שהדבר צריך הכרע. א"ו שעלינו להבין את הסמיכה כענין של דיינים יחידים וכבא"י כח של עם ישראל, דכשהעם כולו ע"י חכמיו נותן רשות לסמוך, הוא פועל כאיש אחד המסמך את תלמידו, ובסומך ונסמך הלא צריך לבדוק בו ולהיות בטוח שראוי להיות דין — ועי' פ"ג ה"ח ה"ט וה"י. ואם אין הסכמת כל חכמי א"י (דוקא א"י, שא"י נקרא קהל ואין חו"ל נקרא קהל) הוי כאילו הסומך לבו בל עמו כשמסמכו, רק בהשערה לבד, וזה לא ייתכן.

ואם אין ראייה לדבר, זכר לדבר בדין מנוי ש"ץ, עי' אר"ח סימן נ"ג ס"ק י"ט, דאפי' יחיד יכול לעכב ולומר איני רוצה שפלוני יהי' חזן, ובב"י שם הביא בשם מהרי"ק שהתפילה של הקהל במקום תמידים שבאו משל ציבור ואין ראוי שיהיה אדם שלוחם להקריב קרבנם שלא מדעתם ורצונם. ועי' מג"א שם שבכל המנויים יכול היחיד למחות, ואפילו במרביץ תורה. וה"נ כשעם ישראל ע"י חכמי הדור מסכימים ליתן רשות לאחד בשם העם שהוא הבעל על קיומה של תושבע"פ, מוכרח שסמוך זה יקבל הסכמת כל החכמים.

ולענין סמיכת ר"מ עי' ר"ע וריב"ב, הנה אפילו לצד הראשון של הספק, דסמיכה היא חלו"ש של בית דין, א"כ כל זמן שלא נפסקה השלשלת דומה למלך כשהמלכות לא נפסקה רק שקמה מחלוקת על מלך זה, דאז הדין הוא שטעון משיחה, והבאנו לעיל שאין זו המשיחה המקורית אלא משחא דאפרסמא דכיא שבא רק לאישור וחיוזק מלכותו קבל עם ועדה, אבל מעיקר הדין כבר היה מלך מקדמת דנא וא"צ משיחה. וה"ה בסמיכת ר"מ, דאמנם סמיכתו עי' ר"ע בתוקפת עומדת, דתלמיד שהוסמך ע"י רבו הוא כמלך בן מלך, וא"צ (המשך בעמוד 30)

(המשך מעמוד 20)

לשום פעולה אחרת, רק כיון שקמו עליו
עוררין (לא קבלו) סמכו גם ריב"ב, כעין
משחא דאפרסמא למלך שקמה עליו מחלוקת,
אבל באמת כבר מוסמך הוא. ולכן אמר ר'
יוחנן שכל האומר ר"מ לא סמכו ר"ע אינו
אלא סועה.

עכ"פ קבענו שספקו של הרמב"ם הוא אם
סמיכה היא תפקיד של דיינים, שמקורו
בתושבע"פ ועם ישראל, או של ב"ד ומקורו
בסנהדרין ולשכת הגזית. ועיי' גלע"ד שנוכל
להבין היסוסו ופסקיו של הרמב"ם לכאן
ולכאן.